

In Memoriam

**RAOUL BAUER (1944-2022) – HISTORICUS ÉN LERAAR. EEN
IN MEMORIAM**

Jacques De Visscher

Op vrijdag 20 mei is historicus Raoul Bauer overleden. Samen waren we in 1984 de oprichters van dit tijdschrift. We hadden voordien al een paar jaar de redactie van het *Tijdschrift voor Diplomatie* in handen. Dat namen we in 1981 over van Mark Grammens die het in het najaar van 1974 had opgericht, maar het na een conflict aan de beheerders van *De Nieuwe Pers* moest overlaten. Door ongelukkige administratieve omstandigheden werd het genoemde tijdschrift onverwacht opgeheven in het midden van de negende jaargang (december 1982-4). Het *Tijdschrift voor Diplomatie* was een breed opgevat tijdschrift voor internationale politiek waarin tegelijk ruimte was voor cultuur, geschiedenis en politieke filosofie met aansluitende boekrecensies. Het plotse wegvallen van dit tijdschrift zorgde voor een leemte in ons gezamenlijk intellectueel project.

Gelukkig vonden we steun bij Fernand Vandamme en Roger Thibau, die de uitgeverij C&C beheerden, voor een pluralistisch georiënteerd tijdschrift waarin, zoals de lezer al tientallen jaren heeft kunnen zien, het filosofische en cultuurhistorische domineren, tegen de achtergrond van Hegels beroemde beeld van de 's avonds uitvliegende uil die het gebeuren in de wereld tracht te overschouwen.

Hoewel Raoul Bauer zich geenszins een filosoof heeft genoemd, gaf hij aan zijn geschiedschrijving niettemin praktisch een wijsgerige toon. Hij was vooreerst in hart en nieren een leraar die het historische gebeuren wilde duiden als een *Existenzerhellung*. Daarvan mocht ik van heel dichtbij getuige zijn. Ik leerde hem kennen in het najaar van 1970 toen hij, na zijn studie Geschiedenis te Leuven, mijn collega werd in de middelbare school van het Sint-Lucasinstituut te Gent. Wij werden in meerdere opzichten *compagnons de route*.

Bauer profileerde zich in het artistieke milieu van Sint-Lucas als een ernstig man, wat hem niet belette tegelijk een verwoede Wodehouse-lezer te zijn. Dit laatste was in onze vriendschap een inspiratiebron van genoeg bij het bespreken van *la comédie humaine* die we rondom ons zagen. Nu, in de school toonde hij vooral een gedrevenheid die tot uitdrukking kwam in de ambitie om de kwaliteit van het geschiedenisonderwijs op een hoger niveau te brengen. Hij was er zich van bewust dat dit niet in de eerste plaats het resultaat kon zijn van het stellen van moeilijker vragen op een examen of van het karig omspringen met quoteringen. Een hoger niveau kon toen (en kan nog steeds) alleen door beter onderwijs. Dat zag hij echter niet door andere formele organisatiestructuren en beleidsvergaderingen, maar door de leerlingen in het leslokaal meer inhoud en interessantere onderwerpen aan te bieden. Hij volgde dus niet zo maar formalistisch of slaafs het 'programma', maar liet horen wat een geïnteresseerde historicus kan presenteren. De schooldirectie gaf hem daarvoor, terecht, alle noodzakelijke vrijheid.

Raoul Bauer was een dus een *leraar* – in de echte zin van het woord en dus niet iemand die belang hechtte aan een status van didactische wijsneuzigheid. Hij was daarentegen een leraar door zijn studiewerk, zijn vakmanschap en door het verlangen dit genereus over te brengen. Hij was dus traditioneel in de oorspronkelijke zin van het woord van cultuuroverdracht. Bijdragen aan de traditie is zich, vanuit de kennis en het inzicht van wat was, schatplichtig te weten aan de toekomst waarvoor men inzicht en kennis wil door-geven – traditie is afgeleid van het voltooid deelwoord van tradere, samentrekking van *trans dare*. Op die manier is elke leraar, tegen de achtergrond van zijn studie een erfgenaam, zelf een erflater voor zijn leerlingen en studenten die door deze overdracht op hun beurt culturele erfgenamen worden.

Iemand is pas een goede geschiedenisleraar als hij een intellectueel en wetenschappelijk onderbouwd verhaal doceert en bovendien een oorspronkelijke kijk op het historisch materiaal ontwikkelt dat veel verder reikt dan de geboorte-

en sterfdata van de protagonisten van beroemde veldslagen of van vredesverdragen. In die zin maakte Bauer een einde aan het saaie gedoe van wat zo dikwijls als (kwantificerende) kenniseconomie wordt aangeboden. Hij legde daarentegen de klemtoon op het historisch inzicht en op het belang van het historisch bewustzijn om uiteindelijk een betere kijk op de eigen tijd aan te bieden. De noodzakelijke historiografie krijgt op die manier een perspectief, een gezichtspunt dat de kennis omwille van de kennis ruim overschrijdt. Het is dan in de interpretatie van de historische feiten dat het onderzoek tot zijn vervulling komt – nooit is er een voltooiing.

Er is nog meer. Zoals we ook uit de vele publicaties van Bauer kunnen aflezen, put de historicus niet uitsluitend uit de bronnen, de archieven en de al dan niet narratieve sporen. Hij ondervraagt ook de receptie van eerder geformuleerde interpretaties en perspectieven om vervolgens een ruim opgevat eigen verhaal te ontvouwen. Daarbij beperkt een dergelijke geschiedschrijving zich niet tot al te eng omschreven periodes en geografische afbakeningen. Hij ontloopt *la longue durée* niet, ook niet de mondiale uitstraling. Bovendien – en ook dat heeft Bauer goed gezien – bevatten niet slechts de conventionele papieren bronnen historisch materiaal. Er zijn immers talrijke andere bronnen, dragers van materiaal dat de historicus veel te denken geeft, zoals de architectuur, de cinematografie, de literatuur en de muziek. We treffen ze eveneens bij Bauer aan: de beschrijvingen van romaanse en gotische kerkenbouw en hun restauraties, van de films van Federico Fellini, Joseph Losey en Andrej Tarkowski, de belangstelling voor Bach en Mozart, voor Shakespeare en Dostojewski. Liefhebbers van het historisch inzicht kunnen hun voordeel halen uit de suggestiekracht en vertolkingen van een tijdgeest van zulke kunstenaars en kunstwerken.

Leerlingen van het middelbare Sint-Lucas kregen dit in de jaren zeventig op hun bord en velen onder hen hebben dit nooit vergeten toen ze later hun carrière als architect uitbouwden. Zoals ik zelf vaak mocht horen, onthielden ze vooral dat zij ook in de wereld van de architectuur dienden in te zien dat historische gebeurtenissen en feiten tegelijk gebeurtenissen en feiten van de zich ontwikkelende menselijke existentie zijn – wat haaks staat op wat men in de academische wereld (helaas) zo vaak ziet: de onderschikking van de subjectiviteit aan de vervreemdende objectiviteit. Wat Bauer daarmee trachtte te bereiken was dat de jongeren zouden inzien dat zij niet zo maar bezitters zijn van een berg geschiedkundige kennis, maar dat ze zelf historisch *zijn*.

Vanaf de eerste jaren van zijn loopbaan in de middelbare school tot bij het afsluiten in 2007 ervan (maar dan als hoogleraar aan het Hoger Architectuurinstituut Sint-Lucas) heeft Bauer gevochten tegen het positivistische en scientistische cultuurklimaat, eigen aan een moderniteit die soms meent dat men, wat zich in de artistieke en religieuze wereld voordoet, argeloos kan verklaren binnen een evolutionair schema ‘Van Altamira tot Heden’ of ‘Van Mozes tot Marx’.

Raoul Bauer was intellectueel ambitieus en wilde zijn horizon verruimen.

Hij beseftte dat onderzoek en studie niet zijn afgerond met het halen van een licentiediploma – dat heet nu ‘Master’. Hij hield niet op met lezen en bleef auteurs bestuderen die destijds in zijn Leuvense departement geschiedenis niet gemakkelijk ter sprake kwamen: Oswald Spengler en Arnold Toynbee, Pieter Bouman en Jan Hendrik van den Berg, Emmanuel Le Roy Ladurie en Paul Veyne, Jan en Annie Romein en Johan Huizinga, Henri Bergson en Martin Heidegger, Raymond Aron en Henri Irénée Marou. Het logische gevolg was voor Bauer dat hij zou promoveren; dat betekende voor hem het echte afstuderen. Dat gebeurde, elders, in Utrecht in 1982 onder leiding van Hermann W. von der Dunk (1929-2018) voor wie hij in dit tijdschrift een in memoriam schreef (UvM 31-3). De dissertatie, *De historisch-filosofische betekenis van Arnold J. Toynbee's 'A Study of History'*. Een onderzoek naar zijn empirisme (Puurs, Baeté, 1982) beantwoordde volledig aan Bauers intellectueel project en zou het uitgangspunt zijn voor zijn verdere exploraties waarin de empirische werkelijkheid van de wetenschap onlosmakelijk verbonden is met de transempirische realiteit van de menselijke zingeving; hij heeft het dan ook over een ‘existentieel empirisme’.

Raoul Bauer heeft veel gepubliceerd. Het is onbegonnen werk hier al zijn bijdragen in dit tijdschrift te vermelden. Er zijn ook de talrijke artikelen in *Media-Film*, *Kultuurleven*, *Streven* en het *Tijdschrift voor Diplomatie*. Ik vermeld zijn boeken waarvan sommige herdrukken kregen. Het proefschrift over Toynbee in 1982 was al niet zijn eerste boek. Er kwam eerst: *Kleio tot leven gebracht. Levende geschiedenis in de films van Federico Fellini* (Wetteren, Universa, 1978). Later publiceerde hij: *De geniale mislukking van de middeleeuwen* (Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel, 1985), *Een verhaal van vrijheid en macht. Vézelay* (Kapellen, Pelckmans, 1987), *In het teken van verzoening. Brief van Petrus Venerabilis, abt van Cluny, een tijdgenoot uit de twaalfde eeuw (ca. 1092-1156)* (Tielt, Lannoo, 1991), *De lage landen. Een geschiedenis in de spiegel van Europa* (Tielt, Lannoo, 1994), *Tussen rampspoed en vernieuwing. Europese cultuurgeschiedenis van de veertiende en de vijftiende eeuw* (Kapellen, Pelckmans, 2004), *De ontvoering van God. De betekenis van de gotische kerkarchitectuur* (Leuven, Davidsfonds, 2009), *Karel de Grote. Een keizer op de grens tussen twee werelden* (Leuven, Davidsfonds, 2013), *Clovis. In de schaduw van twee vrouwen* (Antwerpen, Davidsfonds, 2016), *Niet meer blaffen naar de maan. Religie, magie en wetenschap in de vroege middeleeuwen* (Lubbeek, Sterck & De Vreese, 2019). Vrienden van Raoul Bauer hebben zich verzameld in een ‘Liber Amicorum’: Dominique en Mikael Bauer, red., *Cum tanta sit in amicitia vera perfectio* (Kapellen, Pelckmans, 2009).